

naista hengellinen itseriittoisuus. Silti kirkkoa ei pidetä sinänsä tarpeettomana tai edes vähäarvoisena. Vanhoillislestadiolaisuuden suhde kirkkoon onkin selvästi kaksijakoinen. Vanhoillisen suunnan syntymälästä lähtien on tietoisesti haluttu pitää yhtä luterilaisen kirkon piirissä. 1800-luvun ilmapiirissä syntyneenä lestadiolaisuudessa on voimakas esivallan kunnioitus ja kirkko nähdään sen osaksi. Tämä on välttämätön kuten maallinen esivaltakin (Hulkko 1956, 119; Hulkko 1967, 10). Vanhoillislestadiolaisten kiinnostus kirkosta on näkynyt osallistumisena kirkon ja seurakuntien hallintoelinten toimintaan ja päätöksentekoon. Omalla tavallaan se ilmenee myös kirkollisen elämän ja siinä tapahtuvan kehityksen kriittisessä julkisessa arvioinnissa. Yleensä on vastustettu luopumista perinteisistä kirkollisista muodoista. Lisääntyneet kontaktit muille tahoille ovat synnyttäneet paineita sitä näkemystä vastaan, että oma liike olisi ainoa elävän kristillisyyden ilmaus. Seurauksena ei ole kuitenkaan ollut mukautuminen, vaan perusnäkemysten ennemminkin selkeämpi korostaminen.

Rauhansanalaisessa vanhoillislestadiolaisuudessa sen sijaan on tapahtunut osittain toisin. Kasvaneet yhteydet muiden 'kristillisyksien' kanssa ovat lisänneet avoimuutta. Toisaalta monilla sen vakiintuneilla kannatusalueilla rauhansanalaisuus on edelleen olennaisin kristillisyyden muoto, joten kysymys suhteesta muuhun kirkollisuuteen ei yleensä ole ollut kovin tärkeä.

Uusiheräys on alusta alkaen ollut suhteessa kirkkoon vanhoillisuutta avoimempi. Yhteyksiä on lisännyt erityisesti sen lähetysharjastus. Vaikka sekin pohjautuu lestadiolaiseen perusnäkemykseen, oman seurakunnan ainutlaatuisuutta ei ole ymmärretty samalla tavoin kuin muissa suunnissa. Sen rooli kirkossa on ollut lähinnä perinneyliikkeen rooli, mutta samalla uusiheräys on ollut muita lestadiolaisuutta sopeutuvampi ympäröivään kirkollisuuteen.

Esikoisuutta on pidetty lestadiolaisuuden haaroista sulkeutuneimpana. Käsitys oman suunnan pohjalta muodostuvasta aidosta kristillisestä seurakunnasta on lähtökohtana. Sekä sulkeutuneisuutensa että pienuutensa tähden se on varsin vähän näkynyt yleisessä kirkollisessa elämässä, vaikka senkin taholla silti halutaan epäilyksittä pitää kiinni luterilaisen kirkon jäsenyydestä.

Hoetau 1981

Uuspietismi on edustanut perinteistä pietististä seurakuntanäkemyksiä, jossa elävässä uskossa olevien muodostamalla yhteisöllä on hengellinen arvovalta. Tällä taholla ei ole kuitenkaan koskaan korostettu, että vain oman liikkeen pohjalta muotoituneet pienryhmät olisivat ainoita aidon kristillisyyden ilmauksia. Uuspietismin kirkkokritiikki on 1960-luvulla ja osin seuraavallakin vuosikymmenellä ollut varsin näkyvää. Taustatekijänä on ollut ensiksikin, se että uuden liikkeen muotoutumisvaiheessa suhde kirkkoon ja muihin liikkeisiin on yleensäkin kriittisesti esillä. Uuspietistinen kirkkokritiikki on kohdistunut kirkon ja maailman välisen rajan hämärtymiseen, kirkon sopeutumiseen. Sen taholta on tähdennetty kristillisen sanoman erityislaatuisuutta. Liberaalia ja modernistista linjaa on pidetty vääjänä kirkon uudistumisen lähtökohtana. Esitämänsä arvostelun kärkevyuden tähden uuspietististä liikettä on voitu pitää protestiliikkeenä. Protestin sisältö on melko konservatiivinen. On vastustettu mukauttavaa kirkollisen elämän uudistamista ja tähdennetty muuttumattomia kristillisiä perusarvoja ja raamatullisuutta. Vaikka perusnäkemykset ovat säilyneet, on 1970-luvulla tapahtunut Kansanlähetyksen lähentymistä kirkkoon ja kirkkokritiikin vaimentumista.

Vaikutusyhteydet

Herätyliikkeiden edustamien näkemysten vaikutus kirkolliseen elämään on kanavoitunut useita reittejä. Ne ovat tulleet yleiseen tietoisuuteen liikkeiden julkaisemissa lehdissä ja kirjallisuudessa, mutta ovat saaneet laajempaa huomiota vain sikäli kuin julkinen kirkollinen keskustelu on niitä käsitellyt. Tältä osin on eri liikkeisiin suhtauduttu varsin eri tavoin. Vielä 1800-luvun loppupuolella-kin kaikki herätyliikkeet olivat kirkollisen toiminnan valtauomasta syrjässä olevien vähemmistöjen asemassa, joihin yleinen huomio kiintyi vain ajoittain. Kannatuksen laajetessa niiden olemassaolo alkoi tulla entistä varteenotettavammaksi. Sittemmin nimenomaan herännäisyyden ja evankelisuuden edustamat näkemykset ovat saaneet yhä laajempaa julkista huomiota osakseen. Sen sijaan les-